

ONVOLKOMENHEDEN IN DE PRIJSOVERDRACHT IN AGROFOODKETENS

Frank Bunte

De laatste jaren is er veel maatschappelijke discussie over prijsvorming in agrofoodketens. De stelling dat de boer te weinig terugziet van zijn inspanningen is allerm minst nieuw. De stelling dat dit voornamelijk komt door de macht van het grootwinkelbedrijf is vrij recent. De discussie in de landbouw heeft inmiddels weerklank gevonden in Tweede-Kamervragen en onderzoek. In dit artikel wordt beschreven welke redenen er vanuit de theorie aangegeven kunnen worden voor onvolkomenheden in de prijsoverdracht tussen boer en consument.

Begrippen

Onvolkomen prijsoverdracht heeft in dit artikel betrekking op de overdracht van prijsveranderingen op af-boerderijniveau op de consumentenprijs. Er is een onvolkomenheid, indien de prijsoverdracht niet één op één plaatsvindt. Er zijn drie redenen aan te geven, waarom dat niet het geval is:

- prijsveranderingen worden niet volledig doorgegeven;
- er zit tijd tussen de prijsveranderingen op af-boerderijniveau en die op detailhandelsniveau;
- er is een asymmetrie tussen positieve en negatieve prijsschokken. Positieve prijsschokken worden sneller (en vollediger) doorgerekend dan negatieve schokken.

Het eerste punt kan zich zowel op de lange als op de korte termijn voordoen. De laatste punten zijn vooral korte termijn problemen.

In de economische theorie wordt een aantal mogelijke verklaringen gegeven voor onvolledige dan wel vertraagde prijsoverdracht:

- marktmacht en het 'prijsspel' tussen een klein aantal supermarktketens;
- schaalvoordelen en inkoopsubstitutie;
- aanpassingskosten.

In het vervolg van dit artikel wordt beschreven, of bovenstaande verklaringen imperfecties in de prijsoverdracht kunnen verklaren. Wat betreft de asymmetrie tussen positieve en negatieve prijsschokken, krijgen met name imperfecties ten nadele van boer of tuinder aandacht.

Marktmacht

Het grootwinkelbedrijf heeft marktmacht indien het de inkoopprijs kan laten dalen of de verkoopprijs kan laten stijgen zonder concurrentie uit te lokken. In die situatie kan het grootwinkelbedrijf duurzaam een winstmarge behalen. Marktmacht als zodanig verklaart alleen dat prijsveranderingen op af-boerderij niveau onvolledig doorgerekend worden. Marktmacht verklaart als zodanig niet een vertraging in de prijsoverdracht of een asymmetrie tussen positieve en negatieve schokken.

Indien er een beperkt aantal grootwinkelbedrijven actief is, hebben zij mogelijk erwijs enige marktmacht. Omdat de inkoop- en verkoopmarkt van elkaar verschillen, komt marktmacht niet noodzakelijkerwijs tegelijkertijd voor op inkoop- en verkoopmarkt. Grootwinkelbedrijven kunnen alleen marktmacht uitoefenen, indien zij onderling niet te scherp concurreren (en zij verder geen concurrentie te duchten hebben). Enige afstemming in het prijsgedrag is hiertoe noodzakelijk. Die afstemming hoeft overigens niet op expliciete prijsafspraken gebaseerd te zijn.

Bedrijven hebben er in het algemeen geen bezwaar tegen om voorop te gaan in het doorrekenen van de prijsstijging van de af-boerderijprijs: de stijging van de marge weegt op tegen eventueel verlies aan marktaandeel. Een daling van de af-boerderijprijs daarentegen leidt tot stijging van de winstmarge van het grootwinkelbedrijf. De winst in marktaandeel door in een prijsdaling voorop te gaan, is beperkt of wellicht ni-

hil: de concurrentie zal meteen volgen. Om deze reden wordt de daling van de consumentenprijs uitgesteld. Zolang alle grootwinkelbedrijven dat doen, is de gezamenlijke winst tijdelijk hoger. De afstemmingsproblematiek tussen de grootwinkelbedrijven kan dan ook een asymmetrie in de prijsoverdracht verklaren.

Schaalvoordelen en inkoopsubstitutie

Schaalvoordelen en inkoopsubstitutie zijn ook bronnen voor onvolkomen prijsoverdracht. De onvolkomenheid werken echter precies de andere kant op. Beide leiden tot een meer dan volledige prijsoverdracht tussen afboerderij- en consumentenniveau. Een daling van de afboerderijprijs met 1 euro per eenheid product leidt uiteindelijk ook tot een daling van de consumentenprijs met 1 euro per eenheid product, indien er geen schaalvoordelen in de verwerking of de verkoop zijn. Indien deze er wel zijn, leidt de daling van de prijs dankzij de stijging van de vraag en de productie tot een daling van de productie- of distributiekosten. Dit maakt een verdere daling van de consumentenprijs mogelijk. Zowel schaalvoordelen als inkoopsubstitutie zijn fenomenen die hun invloed doen gelden op de lange termijn. Voor korte termijn asymmetrieën bieden zij doorgaans geen verklaring.

Marktmacht blijkt de belangrijkste verklaring voor onvolledige prijsoverdracht te zijn, zij het dat de prijsoverdracht ook afhankelijk is van de onderliggende vraag- en aanbodverhoudingen. Het effect van marktmacht geldt zowel voor prijsaanpassingen beneden- als bovenwaarts. Het probleem van marktmacht heeft niet zo zeer betrekking op onvolkomenheid in de prijsoverdracht, maar op de (overtollige) winstmarge tussen consumenten- en afboerderijprijs.

Er zijn twee belangrijke verklaringen voor de mogelijkheid dat tijdelijke prijsaanpassingen niet doorberekend worden en dat prijsaanpassingen met een beduidende vertraging gepaard gaan. De eerste verklaring ligt in de afstemmingsproblematiek van grootwinkelbedrijven ten aanzien van het prijsbeleid. De tweede verklaring ligt in het bestaan van aanpassingskosten. Voor zover aanpassingskosten de verklaring vormen, is er maatschappelijk gezien geen probleem, vooropgesteld dat de private afweging tussen de kosten en baten van prijsaanpassing overeenkomen met de publieke afweging. Indien de afstemmingsproblematiek tussen de grootwinkelbedrijven een verklaring vormt, is er in potentie wel een maatschappelijk probleem. Dit duidt op een tekort aan concurrentiedruk.

<i>Tabel 1 Mogelijke verklaringen van enkele vormen van onvolkomenheden in prijsoverdracht</i>			
Mogelijke verklaring	Onvolledige Prijsoverdracht	Vertraagde Prijsoverdracht	Asymmetrie in tijd tussen positieve en negatieve schokken
Marktmacht	Ja	Nee	Nee
Afstemming prijzen GWB	Ja, t.g.v. marktmacht	Ja	Ja
Schaalvoordelen	Meer dan volledig	Nee	Nee
Inkoopsubstitutie	Daling: meer dan volledig Stijging: minder dan volledig	Nee	Nee
Menukosten	Nee	Ja	Nee
Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI.			

Meer informatie:

Rapport 3.00.01 *Prijzenswaardig*